

D E L I J A O V E N S

TAMO GDE
RAKOVI
PEVAJU

Prevela Ljiljana Petrović Vesković

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2019.

Naziv originala:
Delia Owens
WHERE THE CRAWDADS SING

Copyright © 2018 by Delia Owens

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.

This edition published by arrangement with G.P. Putnam's Sons, an imprint of Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

Translation Copyright © 2019 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03047-1

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Za Amandu, Margaret i Barbaru

*Sreća neka te prati.
I da te nikad videla nisam,
I da te nikad nisam znala,
Ipak sam te videla,
I poznavala,
I volela,
Zauvek.*

PRVI DEO

Močvara

Prolog

1969.

Močvara nije bara. Močvara je mesto svetlosti, gde trava raste u vodi, a voda se uliva u nebo. Potoci usporeno teku noseći sunčev disk ka moru, a dugonoge ptice se podižu sa neočekivanom gracioznošću – kao da njihova tela nisu predodređena za let – praćene larmom hiljadu snežnih gusaka.

A onda, tu i tamo unutar močvare, izranjaju prave baruštine koje se tromo stapaju sa niskim tresavama, sakrivene u vlažnim šumama. Barska voda je mirna i mračna, kao da je usisala svu svetlost u svoje blatnjavo ždrelo. U tom brlogu čak i noćne gliste na površinu izlaze danju. Naravno, to nije mesto potpuno lišeno zvuka, ali u poređenju sa močvarom, bara je tiha jer raspadanje predstavlja posao koji se odvija na ćelijskom nivou. Život se rastače i zaudara i vraća u stanje truleži; u odurni glib smrti iz koga se začinje nov život.

U jutarnje sate 30. oktobra 1969. godine telo Čejša Endruza ležalo je u bari koja je bila savršeno voljna da ga tiho i rutinski proguta. Da ga zauvek sakrije. Bara zna apsolutno sve o smrti, koju nužno ne definiše kao tragediju, a još manje kao greh. Ali tog jutra dva dečaka iz sela odvezla su se biciklima do starog protivpožarnog tornja. Kad su stigli do trećeg zao-kreta, spazili su njegovu teksas jaknu.

Mama

1952.

Jutro je bilo avgustovski vrelo, a hrastova i borova stabla obavijena vlažnim maglovitim dahom močvare. Šumarci serenoja palmi* bili su neobično tihi; nije bilo nikakvog zvuka osim prigušenog usporenog lepeta čapljinih krila koji je dopirao iz lagune. A tada je Kaja, koja je u to vreme imala samo šest godina, čula tresak mrežastih vrata. Stojeći na malom tronošcu, prestala je da struže zagoreli kačamak i spustila šerpu u lavor sa zaprljanom sapunicom. Više ništa nije čula, osim vlastitog disanja. Ko je napustio kolibu? Mama sigurno nije. Ona nikad ne bi tako zalupila vrata.

Ali kad je istrčala na trem, Kaja je ugledala svoju majku u dugoj braon suknji, koja joj se mreškala oko gležnjeva, kako odmiče niz peščanu stazu u cipelama sa štiklama. Cipelama sa pačjim kljunom od veštačke aligatorove kože. Jedinim koje je imala za izlazak. Kaja je htela da je pozove, ali se plašila da ne probudi tatu, pa je otvorila vrata i zastala na stepeništu od cigala i dasaka. Odatle je videla plavi kofer koji je mama nosila u ruci. Kaja je obično, sa sigurnošću šteneta, znala da će se njena majka uskoro vratiti nazad, noseći meso umotano u braonkasti papir ili pile sa glavom obešenom naopačke. Ali mama nikad nije išla u kupovinu u cipelama od aligatorove kože niti je nosila kofer.

Na mestu gde se kućna staza spajala sa drumom mama bi se uvek osvrnula, visoko podigavši jednu ruku i mahnuvši joj belim dlanom. Onda bi skrenula na put koji je vijugao kroz močvarne šume i lagune ispunjene

* Mala palma koja raste u suptropskim regijama jugoistočnih delova SAD. (Prim. prev.)

rogozom, ponekad se, ako plima dopusti, pružajući do same varoši. Ali mama je danas samo grabila napred, teturavim korakom, saplicući se po džombastom drumu. Njena visoka figura bi se tu i tamo ukazala na čistini između drveća, sve dok od nje nisu ostali samo komadići bele marame koji bi povremeno blesnuli među lišćem. Kaja je potrčala ka mestu odakle je imala otvoren pogled na drum. Mama će joj sigurno mahnuti odatle. Ali kad je stigla, uspela je da uhvati samo tračak plavog kofera – čija je boja tako štrčala u toj šumi – i već sledećeg trenutka ničeg više nije bilo pred njenim očima. Neka težina, gusta poput crnog gliba, pritiskala joj je grudi dok se vraćala na stepenište da se prepusti čekanju.

Kaja je bila najmlađa od petoro dece; ostali su bili dosta stariji, mada kasnije nije mogla da se seti koliko je ko imao godina. Živeli su sa mamom i tatom, zbijeni kô zečevi u kavezu, u grubo sklepanoj kolibi čiji je trem, zaklonjen dotrajalom mrežom, razrogačeno zurio ispod hrastovih krošanja.

Njen brat Džodi, koji joj je bio najbliži po godinama, mada i dalje sedam leta stariji od nje, izašao je iz kuće i zastao iza njenih leđa. Džodi je imao iste tamne oči i crnu kosu kao Kaja i učio ju je svakojakim stvarima: kako se oglašava koja ptica, kako se koja zvezda zove, i kako da upravlja čamcem kroz šaš.

„Vratiće se mama“, rekao je.

„Ne znam. Obula je cipele od gatorove kože.“

„Majka nikad ne ostavlja svoju decu. Mame to ne rade.“

„Ali rekao si da je ona lija ostavila svoje bebe.“

„Jeste, ali noga joj je bila skroz razderana. Crkla bi od gladi da je pokušala da prehrani i njih i sebe. Morala je da ih ostavi, dok joj rane ne zarastu. A posle će da okoti nove mlade, kad bude mogla da brine o njima. Ali mama ne skapava od gladi i zato će se vratiti.“ Džodi nije bio ni približno tako siguran kao što je zvučao, ali tako je rekao zbog Kaje.

Kajino se grlo tako steglo da je jedva uspela da prošapće: „Ali mama je ponela onaj plavi kofer kô da je krenula na dalek put.“

Koliba je ležala malo dalje od raštrkanih palmi koje su se pružale preko pešćanih zaravni sve do zelenih laguna nanizanih poput đerdana i odatle dalje ka močvari, gde su kilometri oštre trave, tako žilave da je rasla

u slanoj vodi, bili ispresecani samo iskrivljenim drvećem koje je poprimilo oblik vetra. Zbijene hrastove šume okruživale su kolibu sa ostalih strana i zaklanjale najbližu lagunu, čija je površina bujala i penušala od života. Slani vazduh i pesma galebova provlačili su se između drveća iz pravca mora.

U tom delu sveta teritorija se osvajala i prisvajala na skoro isti način kao što se to činilo u XVI veku. Posedi raštrkani po močvari nisu bili zavedeni u zemljišnim knjigama, samo odeljeni prirodnim granicama – tokom ovog ili onog potoka ili mrtvim hrastovim stablom – koje su postavljali otpadnici koji su se tu naselili. Čovek ne podiže kolibu u močvari osim ako od nekog ne beži ili ako nije dospeo do kraja svog puta.

Pristup močvari štitila je iskrzana obala koju su rani istraživači nazvali „Groblje Atlantika“, jer su nepredvidive vodene struje, mahniti vetrovi i podvodni sprudovi bacali brodove kao papirne kape duž priobalnog pojasa koji će kasnije pripasti Severnoj Karolini. Jedan pomorac je u svom dnevniku zapisao: „Dugo smo plovili duž obale... ali nismo mogli da pronađemo bilo kakav prilaz... i tad nas zahvati snažna bura... pa smo morali da se vratimo nazad na more, da osiguramo brod i posadu, nošeni snažnom i brzom strujom...“

Nabasavši na močvaru i mulj, krenuli smo nazad ka brodu... uvereni da niko ne bi pokušao da se naseli na tako negostoljubivom tlu.“

Oni koji su tražili ozbiljnije i čvršće tlo nastavljali su dalje i tako je ta zloglasna močvara postala nalik na mrežu koja je skupljala mornare iz pobunjeničkih posada, otpadnike svih vrsta, dužnike i begunce koji su pokušavali da izbegnu ratove, poreze i zakone kojima nisu želeli da se povinuju. Oni koje malarija nije ubila a močvara nije progutala začeli su pleme šumskih ljudi sačinjeno od raznih rasa i kultura, a svaki pripadnik tog plemena mogao je sekiricom da poseče omanju šumu i da kilometrima krči put kroz divljinu. Poput rečnih pacova, svaki je imao svoju teritoriju, ali je ipak morao da se uklopi u zajedničku mustru ili da jednog dana nestane u močvari. Dve stotine godina kasnije, njima su se pridružili odbegli robovi, takozvani *maroni*, koji su tu potražili utočište, i oslobođeni robovi koje su nužda i siromaštvo naterali da se nasele na toj natopljenoj zemlji.

To je možda bilo negostoljubivo područje, ali nijedan komadić močvare nije bio mršav. Život je bujao u slojevima na kopnu i vodi – koprave

peščane krabe, rakovi koji gacaju kroz blato, barske ptice, ribe, gambori, ostrige, podgojeni srndaći i debeljuškaste guske – sve je vrvelo od tih stvorenja. Svako ko je bio voljan da začepka po mulju nikad ne bi skapao od gladi.

Sada je već bila 1952. godina i neki od poseda već četiri veka nalazili su se u vlasništvu dugog niza nezabeleženih i često nepovezanih osoba. Mnogi su tu stigli još pre Građanskog rata, dok su drugi svoje posede okupirali u skorije vreme, naročito u periodu posle dva svetska rata, kad su se muškarci vraćali nazad slomljenog duha i praznih džepova. Močvara ih nije sputavala, ali ih jeste određivala i kao svako sveto tlo zadržavala njihove tajne duboko u sebi. Nikom nije smetalo što su prisvojili tu zemlju jer ona nikog nije zanimala. Na kraju krajeva, to je bila samo jalova baruština.

Isto kao što su proizvodili i krijumčarili svoj viski, žitelji močvare stvarali su vlastite zakone – samo što ti zakoni nisu bili uklesani na kamenim pločama ili ispisani u dokumentima, već su bili mnogo dublji, zapečaćeni u njihovim genima. Drevni i prirodni, poput zakona koji vladaju u svetu jastrebova i golubova. Kad ga život satera u škripac, kad zapadne u očajanje ili izolaciju, čovek se vraća instinktima koji su usmereni na puki opstanak, koji su brzi i direktni. Ti instinkti uvek će odneti prevagu jer se oni češće prenose sa kolena na koleno od blažih gena. To nema nikakve veze sa moralnošću, već sa pukom matematikom. Golubovi se bore između sebe jednako često kao jastrebivi.

Mama se nije vratila tog dana. Samo što to niko nije naglas pominjao. Pogotovo ne tata. Bazdeći na ribu i krijumčareni alkohol, počeo je da podiže poklopce. „Kud se denula večera?“

Oborenih pogleda, Kajina braća i sestre skrušeno su slegali ramenima. Tata je počeo da psuje, a onda zašepao ka vratima i vratio se nazad u šumu. Naravno, i ranije je bilo svađa. Mama je jednom ili dvaput čak otišla od kuće, ali uvek se vraćala, šireći ruke da prikupi one koji su žudeli za utehom i tetošenjem.

Dve starije sestre spremile su večeru, crveni pasulj i proju, ali niko nije ostao da jede za stolom, kao što su radili kad je mama bila tu. Samo su nasuli pasulj iz lonca, nadrobili proju odozgo i rasporedili se po dušecima bačenim preko poda i izbledelej sofi.

Tamo gde rakovi pevaju

Kaja nije mogla da jede. Sedela je na stepeništu ispred trema i gledala niz stazu. Visoka za svoje godine, mršava kao grana, imala je taman ten i ravnu kosu, crnu i gustu kao vranina krila.

Ubrzo je pao mrak i više nije mogla da motri na stazu. Zнала je da će kreket žaba prigušiti zvuk majčinih koraka, ali se ipak opružila preko dušeka na tremu. Napeto je osluškivala. Koliko tog jutra probudilo ju je cvrčanje slanine bačene na gvozdeni tiganj i miris pogačica koje su se već rumenele u rerni. Navukavši farmerice sa tregerima, uletela je u kuhinju da postavi tanjire i viljuške. Da otrebi krupicu od žiška. Skoro svakog jutra, sa širokim osmehom na licu, mama bi je privila uz sebe, rekavši: „Dobro jutro, moja posebna curice“, a onda bi zajedno prionule na kućne poslove, veselo i graciozno, kao da plešu. Mama joj je ponekad pevala i učila je dečjim pesmicama: „Ova mala gica krenula je na pijacu.“ A ponekad su stvarno plesale. Lupkale su stopalima po drvenom podu sve dok se baterije ne bi ispraznile, a muzika počela da zamire, kao da je radio pevao sam za sebe na dnu bureta. U drugim prilikama mama joj je pričala o nekim stvarima za odrasle koje Kaja nije razumela, ali je mislila da je njenoj mami potrebno da je neko sasluša, pa je upijala te reči kroz kožu, ubacujući još cepanica u kuhinjski šporet. I klimajući glavom kao da sve savršeno razume.

Kad bi kucnuo čas da postave doručak i da probude ostale, u kući bi odjednom zavladao gužva. Tata obično nije bio tu. On je imao samo dva raspoloženja: ili je ćutao ili urlao. I zato su svi voleli kad prespava jutro ili se uopšte ne vrati kući.

Ali mama je tog jutra ćutala kao zalivena. Nije imala osmeh na licu, a oči su joj bile crvene. Preko glave je vezala maramu, u gusarskom stilu, nisko preko čela, ali su se ispod platna nazirali purpurno-žučkasti obrisi velike modrice. Odmah posle doručka, još pre nego što su oprale sudove, mama je ubacila nešto ličnih stvari u kofer i krenula niz put.

Narednog jutra Kaja se ponovo smestila na stepenište, piljeći tamnim očima niz kućnu stazu kao da iščekuje voz koji svakog časa treba da izađe iz tunela. Močvara u pozadini bila je obavijena maglom koja se spustila tako nisko da su joj se ušušvani donji slojevi naslanjali pravo na blato. Bosih stopala, Kaja je lupkala nožnim prstima po stepeniku i uvtrela

stabljike trave tražeći pešćane bube. Ali, kao što je sasvim prirodno za jednu šestogodišnju devojčicu, nije mogla dugo da sedi u mestu, pa je besciljno krenula ka obali usisavajući šljapkave zvuke koji su joj izvirali pod stopalima. Čučnuvši na ivici bistre vode, posmatrala je ribice koje su plivale između osunčanih i senovitih mesta.

Tada je čula kako je Džodi doziva iz palminog šumarka. Žudno je skrenula pogled, misleći da joj donosi neke vesti. Ali dok se Džodi probijao kroz resasto lišće, odmah je shvatila, po previše ležernom načinu na koji se kretao, da se mama nije vratila kući.

„Hoćeš da se igramo istraživača?“ upitao je.

„Rekao si da si previše veliki da se igraš 'straživača.“

„Ma jok. To sam rekao samo onako. Ko može da bude prestar za igru? Hajde, beži, ako nećeš da te uhvatim!“

Jurnuli su preko blatnjave zaravni i nastavili kroz šumu prema plaži. Kaja je ciknula kad ju je prestigao i, glasno se kikoćući, nastavila da trči za njim sve dok nisu stigli do velikog hrasta sa ogromnim granama koje su štrčale iznad peska. Džodi i njihov stariji brat Marf zakucali su nekoliko dasaka preko tih grana i napravili osmatračnicu na drvetu, ali se njihovo utvrđenje sada urušilo i daske su visile sa zarđalih eksera.

Ranije, u retkim prilikama kad bi joj dopustili da se igra s njima, Kaja je bila samo služavka koju su slali po tople pogačice iz mamine rerne.

Ali joj je Džodi danas rekao: „Možeš da budeš kapetan.“

Kaja je podigla desnu ruku i preuzela komandu. „U juriš na Špance!“ povikala je, pa su na brzinu otkinuli dve grančice kao mačeve i jurnuli kroz bodljikavo šiblje, vičući i probadajući neprijatelje.

Završivši sa igrom, Kaja se tobože ležernim korakom uputila ka panju obraslom mahovinom. Sela je na panj, a Džodi joj se ćutke pridružio. Hteo je da kaže nešto što će joj skrenuti misli sa mame, ali reči prosto nisu dolazile, pa su samo sedeli i posmatrali senke gazivoda* koje su plutale nad vodom.

Kaja se kasnije vratila na trem i nastavila da čeka, ali dok je zurila ka udaljenom kraju staze, nije pustila nijednu suzu. Lice joj je bilo mirno, usne pretvorene u tanušnu liniju ispod šarajućih očiju. Ali mama se ni tog dana nije vratila.

* Vrsta vodenog insekta koji može da se kreće po površini vode. (Prim. prev.)

Džodi

1952.

Nekoliko nedelja posle maminog odlaska Kajin najstariji brat i dve sestre takođe su otišli, kao da su se povelili za njenim primerom. Neko vreme su trpeli tatine zajapurene izlive besa, koji su počinjali drekom i prerastali u pesničenje i šamaranje, sve dok na kraju, jedno za drugim, nisu nestali. Ali oni su ionako bili skoro odrasli. I kasnije, baš kao što nije mogla da se seti koliko je godina ko od njih imao, Kaja nije mogla da se seti ni njihovih pravih imena. Sećala se samo da su ih zvali Misi, Marf i Mendi. Na svom dušeku na tremu Kaja je pronašla gomilicu čarapa koje su joj sestre ostavile.

Tog jutra kad joj je ostao još samo Džodi, Kaju je probudilo čangrljanje posuđa i miris zagrejane masti. Uletela je u kuhinju, pomislivši da se mama vratila i da sprema kukuruzne uštipke ili prženice za doručak. Ali tamo je zatekla Džodija kako stoji pored šporeta i meša kačamak. Osmehnula se kako bi sakrila razočaranje, a on ju je potapšao po glavi i nežno joj pokazao da se utiša: ako ne probude tatu, moći će na miru da doručkuju. Džodi nije znao da sprema pogačice, a u kući više nije bilo slanine, pa je skuvao kačamak i ispržio kajganu na masti. Potom su zajedno seli za sto i prionuli na doručak, ćutke razmenjujući poglede i osmehe.

Brzo su oprali sudove, izleteli napolje i potrčali ka močvari, sa Džodijem na čelu. Ali baš tada tata se razdrao i zašepao za njima. Bio je izuzetno mršav, a telo mu je landaralo kao da je zemlja jedva uspevala da ga zadrži. Kutnjaci su mu bili žuti kao pseći zubi.

Kaja je pogledala u Džodija. „Možemo da klisnemo. Da se sakrijemo tamo gde je ona mahovina.“

„Ne brini. Biće sve u redu“, odgovorio je on.

* * *

Kasnije, negde oko sutona, Džodi je pronašao Kaju na plaži kako zuri u more. Zastao je iza nje, ali se ona nije okrenula, samo je nastavila da gleda u penušave talase. Pa ipak, po njegovom govoru znala je da ga je tata čestito izlemao.

„Moram da idem, Kajo. Ne mogu više da živim ovde.“

Skoro joj je došlo da se okrene ka njemu, ali nije to učinila. Umalo nije počela da ga preklinje da je ne ostavlja samu sa tatom, ali reči su joj zastale u grlu.

„Kad porasteš, shvatićeš“, rekao je. Kaji je došlo da poviče da ona možda jeste mala, ali nije glupa. Znala je da su svi morali da odu zbog tate; samo nije shvatala zašto niko nije hteo da povede i nju. I ona je želela da pobegne, ali nije imala gde da ode i nije imala para za autobus.

„Slušaj me, Kajo, moraš da paziš na sebe. Ako bilo ko dođe, ne ulazi u kuću. Tamo mogu da te uhvate. Otrči što dalje u močvaru i sakrij se u šikaru. I uvek sakrij tragove. Naučio sam te kako se to radi. Ako zatreba, sakrij se i od tate.“ Pošto Kaja i dalje ništa nije govorila, rekao joj je zbogom i zamarširao preko plaže ka šumi. Samo trenutak pre nego što je zašao među drveće, Kaja se konačno okrenula da ga isprati pogledom.

„Ova mala gica je ostala kod kuće“, rekla je talasima.

Naprasno se trgnuvši, jurnula je ka kolibi. Banula je u hodnik dozivajući Džodija, ali njegove stvari više nisu bile tu, čak je i dušek bio potpuno go.

Bacila se preko dušeka, posmatrajući kako poslednji zraci dnevne svetlosti klize niza zid. Svetlost se uvek zadržavala još malo nakon što bi sunce nestalo, u lokvama koje su se razlivala preko sobe, pa su kreveti i gomile stare odeće nakratko poprimali više boja i oblika od stabala izvan kuće.

Osetila je kako joj glad rovavi po utrobi – tako normalna, a opet tako iznenađujuća stvar. Krenula je ka kuhinji i zastala pred vratima. Otkako je znala za sebe ta prostorija bila je zagrejana toplotom pečenog hleba, barenog pasulja, riblje čorbe koja se krčkala na šporetu. A sada je sve bilo ustajalo, tiho i mračno. „Ko će sad da kuva?“, naglas je upitala. Skoro kao da je upitala: „Ko će sad da pleše?“

Upalila je sveću i prodžarala vruć pepeo u šporetu, dodajući grančice za potpalu. Upumpavala je vazduh sve dok granje nije planulo, a onda je ubacila još drva. Frižider je služio kao kredenac jer struja još nije prolazila